

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ

Поняття професійної готовності вживається в декількох значеннях, а часом отожднюється з професійною підготовкою. Огляд словникових тлумачень дозволяє відзначити, що термін "підготовка" збагачує поняття "готовність", указуючи на те, що підготовка до професії є не що інше, як формування готовності до неї, а система установок на працю, стійка орієнтація на виконання трудових завдань, загальна готовність до праці є психічним результатом професійної підготовки.

Метою даної статті стало визначення концептуальних підходів до проблеми професійної готовності фахівців і готовності фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями.

Професійна готовність – не тільки результат, але й мета професійної підготовки, початкова й основна умова ефективної реалізації можливостей кожної особистості. Цим підкреслюється діалектичний характер готовності як якості і стану, а також динамічного процесу. Таке розмежування дозволяє більш детально аналізувати поняття професійної готовності до діяльності.

Сучасний науковий рівень вивчення професійної готовності містить ряд аспектів: педагогічний, дидактичний, історичний, економічний, конкретно-соціологічний, соціально-філософський.

Проблема готовності інтенсивно досліджувалась у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці. Актуальність її зумовлена нерозривним зв'язком із проблемою діяльності. Як відомо, діяльність фахівця дошкільної освіти має складну структуру, що складається з ряду функцій, головною з яких є функція освітньо-виховна. Робота з сім'єю є однією зі складових провідної функції фахівця-дошкільника.

Оскільки поняття "готовність" не включено для розгляду в педагогічну енциклопедію, філософський і педагогічний словник, ми звернулися до Словника російської мови С.І.Ожегова, де це поняття трактується так: "1. Згода зробити щонебудь; 2. Стан, при якому все зроблено, все готово для чого-небудь". Виходячи з вимог до нашого дослідження, ми можемо задовольнитися змістом цього поняття і звертаємося до розкриття його змісту в сучасній психолого-педагогічній літературі, в якій готовність майбутнього педагога розглядається з різних позицій, аналіз яких дозволяє умовно виділити три групи досліджень у цій галузі [7].

Першу складають дослідження, пов'язані з розглядом теоретико-методологічних засад формування і розвитку особистості педагога в системі безперервної педагогічної освіти (С.І.Архангельський, Є.П. Белозерцев, Т.І.Єрофеева, Н.В.Кічук, Л.М.Комісарова, Н.В. Кузьміна, А.Ф.Ліненко, Є.А. Панько, Л.В.Подняк, О.П. Рудницька, В.О.Сластьонін, Н.Д.Хмель В.І. Ядешко й ін.).

До другої групи належать дослідження, присвячені вивченню процесу формування в студентів педагогічного вищого навчального закладу і молодих вихователів основ педагогічної майстерності, різних професійних умінь у галузі педагогічних технологій (загальнопедагогічних, дидактичних, комунікативних, організаційських, прогностичних, діагностичних та ін.), їх готовності до здійснення як різних видів навчально-виховної роботи, так і цілісного педагогічного процесу (О.А.Абдуліна, Ю.П.Азаров, Є.М. Алексахина, В.І. Бондар С.У.Гончаренко, К.М.Дурай-Новакова, О.В.Драгунова, І.О.Зязюн, О.П.Кондратюк, З.Н. Курлянд, В.І.Логінова, А.Г.Мороз, Л.С.Подимова, Л.Г. Семушина, В.А.Ситаров, Л.Ф.Спірін, Р.І.Хмелько та ін.).

Дослідження, спрямовані на вивчення процесу формування педагогічної культури, професійно значущих якостей особистості, спрямованості, відносин, мотивів проводили О.М.Ахмедханов, І.Г.Безкутєв, Є.Г.Буткевич, В.О.Кан-Калік, І.В.Страхів, В.Є. Тамарин, Є.Н.Шиянов та ін.

Так, В.О.Сластьонін визначає професійну готовність до педагогічної діяльності як "сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя". На думку вченого, вона є складним, багаторівневим, різноплановим системним психічним утворенням, насамперед особистісною освітою людини [8].

На думку вченого, вона містить емоційно-вольову стійкість, витримку, педагогічний такт, професійно-педагогічне мислення, психологічну спостережливість, здатність до ідентифікації себе з іншими, динамічні якості особистості, енергію, ініціативність та ін. В узагальненому варіанті готовності до виконання професійних функцій включає, з одного боку, психологічну, психофізіологічну і фізичну готовність, а з іншого, – науково-теоретичну і практичну підготовку, як основу професіоналізму.

У професійній готовності фахівця В.О. Сластьонін виділяє дві взаємозалежні сторони (різновиди):

- *попередню, завчасну, потенційну* готовність як професійну підготовленість особистості до відповідної діяльності. Ця готовність фахівця містить у собі: систему досить стійких, статичних компонентів, психічних утворень – знань, умінь, навичок професійної діяльності, професійно важливих якостей, змістів і цінностей особистості, її відносин, у цілому певний рівень професійно необхідного потенціалу особистості;

- *безпосередню, миттєву, ситуативну* готовність як стан відповідної мобілізованості, функціональної настроєності психіки фахівця на вирішення конкретних завдань у відповідних обставинах і умовах. Ця сторона професійної готовності характеризується високою динамічністю, рухливістю і залежністю від ситуативних обставин, стану психічного і фізичного здоров'я, морально-психічної атмосфери в колективі, соціальному середовищі.

Водночас розглядаючи особистісний компонент структури готовності, учений відзначає, що до складу основних властивостей і характеристик особистості, що визначають її готовність до виховної роботи, входять спрямованість особистості, соціальна зрілість і громадська активність, принциповість, любов до дітей, педагогічний професіоналізм, організаційські якості, комунікативні якості, перцептивно-гносичні якості, експресивні якості.

Відповідно до позиції В.О.Сластьоніна, особистісний компонент варто розглядати як наявність у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, де ставленням виступає спрямованість особистості педагога, що сприяє розвитку соціальної і професійної активності в педагогічній діяльності.

У працях К.М.Дурай-Новаковської професійно-педагогічна готовність виступає і як якість особистості, і як актуальний психологічний стан. Автор вважає, що професійна готовність педагога – це регулятор педагогічної діяльності, особистісна передумова її ефективності. Як якість особистості, вона містить у собі: позитивне ставлення до професії; риси характеру і здібності; знання, навички, уміння; стійкі професійно важливі якості пізнавальних процесів [3].

Я.Л. Коломинський у своїй концепції соціально-психологічної готовності до праці визначає її як рівень розвитку особистості, що передбачає сформованість цілісної системи ціннісно-орієнтованих, когнітивних, емоційно-вольових, операційно-поведінкових якостей особистості, що забезпечують оптимальне функціонування особистості в колективі. Як критерій сформованості такої готовності він пропонує вважати успішність її соціально-професійного становлення в колективі [5].

У змістовому плані готовність фахівців дошкільної освіти до взаємодії з неблагополучною сім'єю може бути описана за допомогою декількох груп параметрів. Зміст такої готовності заснований не тільки на теоретичному осмисленні нами наукової психологічної і педагогічної літератури, але також визначений і фактами власного експериментального вивчення проблеми, зокрема, аналізу результатів опитування, спостереження і експерименту, проведеного нами у вищому навчальному закладі й у дошкільних установах.

Розглядаючи актуальні проблеми роботи ВНЗ, Е.П.Белозерцев вважає готовність педагога до виховної роботи комплексним показником прикінцевого результату діяльності вищої з реалізації професійної готовності [1].

Е.П.Белозерцев до професійних якостей включає спрямованість особистості (світогляд, соціальні потреби, моральні і

ціннісні орієнтації, усвідомлення громадянської відповідальності і громадської активності); професійно-педагогічна спрямованість особистості (інтерес і любов до дітей, захопленість педагогічною роботою, психолого-педагогічна спостережливність, педагогічний такт, педагогічне уява, організаторські здібності, справедливість, товариськість, урівноваженість, самостійність, працездатність); пізнавальна спрямованість особистості (духовні потреби й інтереси, інтелектуальна активність, наукова ерудиція, почуття нового, готовність до самоосвіти).

Вивчаючи зміст даного поняття, одночасно підходимо до визначення структурних компонентів готовності, визначення їхнього змісту і підпорядкованості. Н.В. Кузьміна підкреслює, що готовність майбутнього педагога, його професіоналізм виявляється головним чином у тому, що він знає, як учити і виховувати, як вирішувати педагогічні проблеми найбільш швидким і оптимальним шляхом, як реалізувати мету і завдання виховання.

У психологічних дослідженнях поняття "готовність до діяльності" розглядається як відповідність такому психічному стану особистості як "настанова", тому готовність до певної діяльності передбачає реалізацію соціальної установки. Водночас, наявність у педагога сформованості установки на педагогічну діяльність не вичерпує всього поняття "готовність", а виступає лише особистісним компонентом його структури.

Приймаючи до уваги наведені вище думки, вважаємо, що готовність фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучною сім'єю є не просто психолого-педагогічною характеристикою, – розкриття її змісту варто розглядати на стику філософських, соціальних, психолого-педагогічних, методичних, творчих проблем.

Зміст і структура професійної готовності педагога дошкільної освіти аналізується в професіограмах І.Ю. Єрофєєвої, У.Ш. Ібрагімова та ін., де подані численні характеристики готовності, докладно розкриті необхідні якості особистості, знання й уміння педагога для його успішної діяльності [3,4].

Наукова розробка професіограми педагога дозволила виявити основні властивості й характеристики педагогічної професії на основі аналізу всіх сторін його діяльності й тих вимог, що пред'являє до нього суспільство. Основні параметри професіограми вчителя і принципи її наукової розробки можуть бути перенесені на будь-яку педагогічну професію, у тому числі і на професію фахівця дошкільного профілю. Тому у визначенні підходів до вивчення діяльності педагога дошкільної освіти в галузі підготовки до роботи з неблагополучною сім'єю ми спиралися на дослідження з проблем учительської діяльності.

Провідні компоненти педагогічної діяльності визначено Н.В. Кузьміною. Вона акцентує на тому, що ця діяльність складається з ряду взаємозалежних компонентів: конструктивного, організаторського, комунікативного, гностичного, і що кожний з них вимагає від педагога спеціальних знань, умінь і навичок [6].

При визначенні знань, умінь і навичок професійної готовності вихователів до роботи з сім'єю ми виходили з того, що у процесі цієї діяльності педагог-дошкільник вирішує безліч завдань: як спеціальних, так і загальнопедагогічних. Такий підхід обумовлюється специфікою його роботи, що спрямована не стільки на навчальну діяльність, скільки на організацію виховно-освітнього процесу в цілому.

Ми виходили з того, що професійні вміння передбачають свідоме оволодіння діяльністю, що передбачає формування в майбутніх педагогів мотивів діяльності: свідомість соціальної значущості діяльності, професійної відповідальності перед суспільством, можливість безпосереднього спілкування з дітьми з неблагополучних сімей і участі у формуванні їх особистості.

Унаслідок аналізу літератури було встановлено, що більшість авторів схильні розглядати підготовку студентів до формування професійних якостей, у тому числі й готовності до різних видів педагогічної діяльності, як процес, що має свої власні особливості і закономірності. Через таке розуміння терміни "підготовка" і "готовність" трактуються не як синоніми, хоча між собою вони дуже тісно пов'язані і взаємообумовлені. Це зумовлено тим, що та чи інша якість готовності фахівця багато в чому визначається тим, яку саме він проходив підготовку. Не випадково під терміном "підготовка" розуміється динамічний процес, кінцевою метою якого є формування такої професійної якості, яким виступає готовність.

У філософському плані професійна готовність розглядається як об'єктивний процес, в основі якого лежать певні закономірності. Це зокрема:

- зумовленість системи загально-педагогічної готовності потребам соціально-педагогічного і духовного розвитку суспільства, завданням у галузі формування особистості;
- відповідність змісту, форм і методів до загально-педагогічного рівня розвитку педагогічної науки і практики, характеру і змісту педагогічної праці;
- виховання і розвиток майбутніх педагогів у процесі загально-педагогічної підготовки;
- взаємозв'язок цілей, функцій, змісту й методів загально-педагогічної готовності студентів педагогічних вищих навчальних закладів;
- залежність якості загально-педагогічних знань, умінь і навичок від характеру, змісту, форм і методів організації навчально-виховної, навчально-практичної, самостійної практичної діяльності студентів;
- залежність змісту і методів загально-педагогічної готовності від індивідуальних здібностей студентів.

Філософський аспект можна виділити й у змісті професійної готовності студентів вищої педагогічної школи, говорячи про взаємозв'язок загального й індивідуального:

- компонент змісту, його ядро – це фундаментальні знання в галузі педагогіки, що здобуваються в процесі вивчення нормативних, обов'язкових педагогічних дисциплін. У структурі цього ядра провідне місце займають знання про закономірності, принципи і методи навчання, шляхи наукової організації навчально-виховного процесу, дитину як об'єкт і суб'єкт виховання;
- процес навчання в педагогічному ВНЗ тільки тоді сприятиме розвитку творчості майбутніх педагогів, коли їм буде надана можливість самостійного вибору;
- самостійна робота студентів за інтересами, спрямована на розвиток індивідуальних творчих здібностей, індивідуального стилю діяльності.

Ці положення закладають фундамент формування цілісної системи майбутньої діяльності, а її основами майбутній педагог опанує насамперед у процесі вивчення психолого-педагогічних, спеціальних і суспільно-політичних дисциплін, і чим вищим є науковий рівень їхнього викладання, тим цілеспрямованіше і ширше здійснюється професійна підготовка.

Отже, ми можемо стверджувати, що процес формування професійної готовності – це багатопланове утворення, усі компоненти якого взаємозалежні і взаємообумовлені, і відсутність у майбутнього педагога хоча б одного з них обов'язково призведе до виникнення диспропорції в структурі особистості фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белозерцев Е.П.* Подготовка учителя в условиях перестройки. – М.: Педагогика, 1989. – 205 с.
2. *Дурай-Новакова К.М.* Формирование профессиональной готовности к деятельности. – М., 1983. – 356 с.
3. *Ерофеев И.Ю.* Формирование исследовательских умений у студентов факультетов дошкольного воспитания. Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1986. – 232 с.
4. *Ибрагимов У.Ш.* Формирование у студентов факультетов дошкольного воспитания педагогических умений по руководству изобразительной деятельностью детей: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1985. – 24 с.
5. *Коломинский Я.Л.* Избранные педагогические сочинения: 2 т. – М.: Педагогика, 1982. – 656 с.
6. *Кузьмина Н.В.* Способности, одаренность, талант учителя. – М.: Высш. шк., 1985. – 167 с.

7. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / Под ред. О.Ю. Шведовой. – Рус. яз., 1986. – 797 с.
8. *Сластенин В.А., Каширин В.П.* Психология и педагогика: Учеб. пособие. – М.: Академия, 2001.– 480с.

Подано до редакції 02.12.08

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема готовности студентов к работе с неблагополучными семьями и специфическое их содержание в контексте рассматриваемой проблемы.

SUMMARY

The article discloses the problem of training specialists in pre-school education for interaction with unfavorable families and their specific contents in context of the problem.
